PEDAGOGIK TADQIQOTLAR JURNALI
ISSN: 3060-4923 Impact Factor –7,212

“ЖИСМОНИЙ МАДАНИЯТ” ТАЪЛИМ ЙЎНАЛИШИ ТАЛАБАЛАРИНИНГ ТАШКИЛОТЧИЛИК КОМПЕТЕНЦИЯСИНИ РИВОЖЛАНТИРИШДА РЕФЛЕКСИВ ТЕХНОЛОГИЯЛАР

Юсупхўжаев Охунжон Шухрат ўғли
“Жисмоний маданият” таълим йўналиши 2-курс талабаси
Чирчиқ давлат педагогика университети

АННОТАЦИЯ

Педагогик рефлексия бўлажак ўқитувчиларни мутахассис сифатида такомиллаштириш манбаидир. Ушбу мақолада бўлажак жисмоний тарбия ўқитувчиларида ташкилотчилик компетенциясини ривожлантиришда рефлексив-педагогик технологияларнинг роли ёритилган.

Таянч иборалар: педагогик рефлексия, ташкилотчилик компетенцияси, мутахассис, конструктив кўникмалар, педагогик технологиялар, когнитив тасаввурлар.

АННОТАЦИЯ

Педагогическая рефлексия является источником совершенствования будущих учителей как специалистов. В данной статье описывается роль рефлексивно-педагогических методов в развитии организаторской компетентности будущих учителей физической культуры.

Ключевые слова: педагогическая рефлексия, организаторская компетентность, специалист, конструктивные умения, педагогические технологии, познавательное воображение.

ANNOTATION

Pedagogical reflection is a source of improvement of future teachers as specialists. This article describes the role of reflexive-pedagogical methods in the development of organizational competence of future teachers of physical culture.

Key words: pedagogical reflection, organizational competence, specialist, constructive skills, pedagogical technologies, cognitive imagination.

Мамлакатимизда таълим-тарбия самарадорлигини ривожланган хорижий давлатлар қаторида замон талаблари даражасида мунтазам ошириб бориш, юксак маънавиятли ва билимли, етук, баркамол, жисмонан соғлом шахсни таълим-тарбия асосида вояга етказиш учун юксак педагогик маҳоратга эга бўлган ўқитувчиларни тайёрлаш, уларнинг интеллектуал, касбий, маънавий-ахлоқий сифатларини уйғунликда ривожлантиришни амалга ошириш учун қизғин ислоҳотлар амалга оширилмоқда. Дарсликлар таъминоти, таълим жараёнида ахборот коммуникацион ва илғор педагогик технологияларнинг қўлланилиши, таълим-тарбия ишларининг муваффақияти ўқитувчининг касбий салоҳиятига, унинг педагогик маҳоратига боғлиқ бўлиб ривожланмоқда.

Илмий тадқиқотимизга оид тушунчалар, компетенция, компетентлик, ташкилотчилик компетенцияси тушунчаларини таҳлил қилиб, биз педагогик жисмоний спорт ўйинлари таҳлили бўйича билим олиш истагини акс эттирадиган, қабул қилинган қарорлар учун жавобгарлик ва конструктив кўникмалардан фойдалана олишни ифодалайдиган рефлексив-педагогик усулларга тўхталиб ўтамиз. Ташкилотчилик компетенциясини ивожлантиришга қаратилган рефлексив усуллар деганда, педагогик муносабат субъектларининг ҳаракатларини таҳлил қилиш, ўзини ўзи баҳолаш, ривожлантириш ва педагогик спорт жараёнларни ҳал қилиш учун ўзини-ўзи такомиллаштиришга қаратилган усулларни тушунамиз. Рефлексив усуллар педагогик рефлексиянинг мазмунида англашилади,

бу эса рефлексия ва педагогик рефлексия тушунчаларининг семантик моҳиятини кўриб чиқишни талаб этади.

Рефлексия (лотинча “reflexio” - ортга қайтиш, акс этиш): кишининг ўз ҳатти-ҳаракатлари, уларнинг асосларини тушуниб етиши, фаҳмлашига қаратилган назарий фаолияти; билишга доир алоҳида фаолият; шахсий кечинмалари, ҳис-туйғулари ва ўй-хаёллари моҳиятини фикрлаш орқали англаш [1].

Ш.С. Шодмонованинг “Олий ўқув юртлари талабаларида мустақиллик тафаккурини шакллантириш ва ривожлантириш” (касб таълими йўналиши мисолида) номли педагогика фанлари бўйича докторлик диссертациясида, Ш.Курбонов, Э.Сейтхалилов, М.Дуронов, Р.Ахдидинов ва И.Мажидовлар томонидан рефлексиянинг қуйидаги хусусиятлари келтириб ўтилади:

- рефлексия самарали фикрлашнинг муҳим механизми;
- юз бераётган ҳодисани тушуниш жараёнларини алоҳида ташкил этиш (вазият ва ҳаракатларни баҳолаш, вазифаларни ҳал қилиш усуллари ва операцияларини топишни ўз ичига олади);
- вазифаларни ҳал қилишга жалб этилган индивид ҳамда бошқаларнинг ўзини ўзи таҳлил қилиши, ўз ҳолати ҳамда ҳаракатларини фаол ўйлаб кўришидан иборат жараён [2].

Шу сабабли рефлексия (орқага қайтиш) ичдан (бир индивиднинг кечинмалари ва ўзига ўзи ҳисоб бериши) ҳам, ташқаридан (жамоа бўлиб фикрлаш фаолияти ва биргаликда ечим излаш сифатида) ҳам бўлиши мумкин. Психологияда рефлексия “субъект томонидан ўзининг ички психик жараёни ва ҳолатларини билиш, назорат қилиш” мазмунида талқин қилинади [3]. Рефлексия - шунчаки субъектнинг ўзини ўзи билиши ёки тушуниши эмас, балки бошқалар томонидан “рефлексияланувчини” [3] қандай билиши ва унинг шахсий хусусиятларини, эмоционал реакцияларини ва когнитив тасаввурларини ҳам тушунишини ўз ичига олади. Г.М. Коджаспирова педагогик рефлексияни инсоннинг ўзини ўзианглаши деб, бунда “нафақат ўқитувчи ўз ҳатти-ҳаракатларига тўғри баҳо бериши, балки, талаба билан педагогик мулоқот чоғида ўзаро ҳамкорлик қиладиган талабалар жамоаси, педагогик жамоа, таълим-тарбияга масъул шахслар ва ота-оналар уни қандай қабул қилишини тушуна олиш қобилияти ҳамдир” деб таърифлайди [4]. Демак, педагогик рефлексия -ўқувчининг ўзини ўзи англаши, ўзининг камчилиги ва заиф томонларини билиб такомиллаштиришга интилиши, тарбияланувчилар ҳамда ўзини ўзи такомиллаштиришга заруршарт-шароитлар яратиш учун мавжуд ички имкониятларини кашф этишидир. Педагогик рефлексия нафақат инсоннинг ўз-ўзини англаши, ўз ҳатти-ҳаракатларига тўғри баҳо бериши, балки ўқитувчи билан педагогик мулоқот чоғида ўзаро ҳамкорлик қиладиган ўқувчилар жамоаси, педагогик жамоа,таълим-тарбияга масъул шахслар ва ота-оналар уни қандай қабул қилишини тушуна олиш қобилияти ҳамдир. Ташкилотчилик компетенциясини ривожлантиришда мотивацион қадриятли компонент аввало йўналганлик , жисмоний дарсларнинг шакллганлиги каби шахс сифатларининг ривожланганлигини ўзида ифодалайди.Ушбу сифатлар бўлажак ўқитувчининг мақсад ва вазифаларининг бирлиги замирида тизимли равишда маҳоратли ўқитувчи бўлишига асосланиши ва педагогик ҳамкорликда дарс вазиятларини конструктив равишда ҳал этишга интилиши билан изоҳланади.

Ташкилотчилик компетенциясининг навбатдаги таркибий қисми эмоционал-иродавий компонент бўлиб, ўзида шахснинг эмоционал барқарорлик ва иродавий сифатларини ифодалаб, ушбу компонент бўлажак ўқитувчининг аниқ эмоционал ҳолатларни(ўйинда ютиши ёки ютқазиши) бошқара олиши билан изоҳланади. Эмоционал-иродавий компонент ўзини бошқариш, тартибга солиш, назорат қилишни акс эттирувчи педагогик тажриба жараёнида қатъийлик, ирода, қўшимча ҳаракатларнинг намоён бўлишидир. Ҳиссий соҳа- бу

мулоқотда ўзини бошқариш, ташаббускорлик, жасорат, ўз фикрларини ҳимоя қилишдир. Бунда муҳим бўлган ҳодиса, мақсадларни белгилаш эмас, балки уларни қандай қилиб амалга ошириш, мақсадларга ва спортдаги ютуқларга эришиш учун нима қилиши кераклигидир. Қарор қабул қилиш нафақат оқилона асосда алтернатив вариантларни танлаш, балки қарама-қаршиликларни ҳиссий ҳал этиш, фаолликнинг оптимал даражасида фаолиятни амалга ошириш қобилиятини ва барқарорликни англатади. Жисмоний соҳада безовталик вазиятни тартибга соладиган, ўзига адекват баҳо бера олиш, ўзига ишонч, аниқ бошқариш, эмпатия, жасурлик, очиқлик, қатъиятли атмосферани бошқара олиш қобилиятидир. Вазиятли хавотирланиш шахсий хавотирдан фарқли ўлароқ, бўлажак ўқитувчининг тўғри фаолиятига ёрдам беради, объектив вазиятнинг мотивациявий тенденция билан биргаликда бу зиддиятни конструктив асосга йуналтиради. Адекват ўзига баҳо бериш бўлажак жисмоний тарбия ўқитувчиларига ўзларининг жисмоний-физик ресурсларини баҳолашига ёрдам беради, бу ўз навбатида фаол ёки пассив стратегиясини танлашни янада оптималлаштиради.

Ўзига ишониш - бу фаол сгратегияларни амалга ошира олишни қўллаб-қувватловчи омил бўлиб, уларни тўғри муҳит билан таъминлайди [5]. Рефлексив компонентни ташкилотчилик компетенциясининг таркибига киритиш зарурати бўлажак жисмоний тарбия ўқитувчисининг ўзини тадқиқ қилиш, сабаб-оқибат муносабатларини таҳлил қила олиш қобилиятига эга бўлиш, спорт ўйинларида жараёнларни конструктив ҳал этиш мақсадида, тадқиқот усуллари, ўзини ўзи баҳолаш ва тегишли кўникмаларга оид шахс ҳақидаги илмий билимларни эгаллашига боғлиқ. Рефлексив компонент – ўзига ишончнинг адекватлиги, рефлексивлик каби шахс сифатларининг ривожланганлик ифодалаб, бу педагогик жараёнда ўз шахсини, ҳолатини ва ҳатти-ҳаракатларини таҳлил қилиш, шунингдек, педагогик жараёндаги бошқа субъект ҳаракатини, ҳолатини, унинг шахсий ўзига хосликлари қанчалик “акс этиши”ни англашга оид ҳиссий реакциялар ва когнитив тасаввурлардир [6]. Позитив ўзини кузатиш ва ўзини таҳлил қилишнинг бошланиши, шахснинг коммуникатив рефлексив қобилиятидан иборат. Ташкилотчилик компетенциясининг ушбу компоненти назарий, методик билим ва кўникмаларга таянган ҳолда бартараф этишни ривожлантиришни назарда тутади. В.А.Сластенин тадқиқотларига кўра, ақлий ва амалий фаолиятни амалга ошириш олдиндан эгалланган билим кўникма ва малакалар, аниқ фаолиятни бажариш ёки янги шарт-шароитлардаги фаолият асосида шаклланган назарий тайёргарлигининг таркибий қисмидир [7].

Рефлексив кўникмалар шахснинг ўзини ўзи назорат қилиш ва баҳолашида кузатилади. Кўплаб сабаблар туфайли рефлексив кўникмалар фарқланади ва энг муҳими, педагогик фаолият натижаларини таҳлил килиш, натижаларни таҳлил қилишда қабул қилиш меъёр ҳисобланмайди. Ўқитувчининг ижобий ва салбий натижалари унинг фаолияти натижасини аниқлаш учун ҳар доим муҳимдир. Махсус кўникмаларни талаб қиладиган ўз фаолиятини таҳлил қилиш зарурати мавжуд мақсад ва уни амалга оширишнинг қуйидаги вазифалари аниқ белгиланганлиги муҳим аҳамият касб этади:

- ўқувчилар фаолияти мазмунининг қўйилган вазифаларга мувофиқлигини таъминлаш;
- педагогик фаолиятда қўлланиладиган метод, усул ва воситаларнинг самарадорлиги;
- амалий-ташкилий спорт турларининг ўқувчиларнииг ёш хусусиятлари, ўйинлар мазмуни ва бошқалар билан мослиги;
- таълим ва тарбиянинг вазифаларини амалга ошириш жараёнида муваффақият ва муваффақиятсизлик, хато ва қийинчиликларнинг сабаблари;
- ўз фаолияти тажрибасининг яхлитлиги ва фан томонидан ишлаб чиқилган мезон ва тавсияларга мувофиқлиги [8].

Адабиётлар таҳлили ва тадқиқотлар мазмунига таянган ҳолда, бўлажак жисмоний тарбия ўқитувчиларда ташкилотчилик компетенциясини ривожлантиришда дарс иштирокчилари

томонидан намоён этилувчи ҳаракат усулларини тадқиқ этиш зарур деб ҳисоблаймиз.Тадқиқотимиз доирасида ташкилотчилик компетенциясини ривожлантиришга қаратилган рефлексив усуллар тушунчасининг мазмуни аниқлаштирилди: педагогик муносабат субъектларининг ҳаракатларини таҳлил қилиш, ўзини ўзи баҳолаш, ривожлантириш ва ташкилотчилик қобилияти турларини такомиллаштиришга қаратилган усуллардир. Юқорида келтирилган фикрлардан келиб чиқиб хулоса қилишимиз мумкинки, педагогик рефлексия бўлажак ўқитувчиларни мутахассис сифатида такомиллаштириш манбаларини ўз билими, имкониятларидан излаб топишга кўмаклашади ҳамда унинг ривожланишини таъминлайди.

ФОЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР:

1. Эркабоева Н., Усмонбоева М., Иргашова М., Хужаназарова Н. Педагогик маҳорат: схема ва расмларда: Методик қўлланма. - Тошкент: ТДПУ, 2012. - Б. 14.
2. Холматов Л.Н. Жисмоний тарбия таълими жараёнида ўқувчиларнинг экогигиеник билимларини ривожлантириш назарияси ва амалиёти. Пед.фан.ном.дисс. Тошкент . 2021й.
3. Философский словарь / Под ред. И.Т. Фролова. - 5-е изд. - М.: Политиздат, 1986. - 590 с.
4. Коджаспирова Г.М. Педагогика. Москва. Владос. 2003.
5. В.И. Дубровский, Ю.А. Рахманин, А.Н. Разумов. Экогигиена физический культуры и спорта - М.: Владос, 2018. 112 с.
6. Боботкова Н.В. Моделирование процесса развития педагогической рефлексии учителя // Современное образование: теория и практика: Сборник научных статей. - Шадринск: ШЛИ, 2007. - 298 с.
7. Сластенин В.А. Педагогика: учеб. пособие для вузов / В.А. Сластенин, И.Ф. Исаев, Е.Н. Шиянов; ред. В.А. Сластенин. – 3-е изд., стереотип. – М.: Академия, 2004. – 576 с.
8. Сгонникова Е.М. Развитие конфликтологической компетентности будущих учителей: Дис. ... канд. пед. наук. - Шадринск, 2010. – 201 с.